

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Urška Križnar

Politična participacija migrantov v Sloveniji

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Urška Križnar

Mentorica: izr. prof. dr. Cirila Toplak

Politična participacija migrantov v Sloveniji

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

Zahvaljujem se mentorici za vso strokovno pomoč in nasvete.

Hvala vsem prijateljem za konstruktivne nasvete, podporo in pogovore.

Posebna zahvala gre družini in Juretu, ki so verjeli vame in me podpirali pri vsaki odločitvi.

To diplomo posvečam vam.

Politična participacija migrantov v Sloveniji

V diplomskem delu se ukvarjam s politično participacijo migrantov ter njihovo integracijo v politično okolje, saj so prav oni pogosto izključeni iz formalnih oblik politične participacije. Za razumevanje tega koncepta se je potrebno posvetiti tudi pojmu državljanstva, ki je močno povezan s politično participacijo, saj v Sloveniji državljanstvo ostaja pomembna ločnica pri politični participaciji. Politična participacija in predstavništvo migrantov v političnem aspektu migrantom omogočata, da v svoji novi domovini enakopravno sodelujejo pri oblikovanju in sprejemanju pomembnih političnih odločitev. Prav preko različnih formalnih in neformalnih oblik sodelovanja lahko migranti aktivno predstavljajo in uveljavljajo svoje interese, kar je pomembno za migrantovo ustrezno integracijo in asimilacijo z novim okoljem. Slovenija se med državami Evropske unije na področju politične participacije uvršča v povprečje, močno pa izstopa področje političnega udejstvovanja, ki je zelo šibko razvito. Čeprav so spremembe na področju političnih pravic v zadnjih letih minimalne, pa vendarle so, kar kaže, da smo se začeli poleg ekonomskega pomena migrantov zavedati tudi vpliva njihovega sodelovanja na demokratične procese države gostiteljice.

Ključne besede: migrant, politična participacija, državljanstvo, politično udejstvovanje.

Political participation of migrants in Slovenia

The diploma thesis deals with the political participation of migrants and their integration into the political milieu as they are the ones most commonly excluded from formal forms of political participation. To understand this concept the term citizenship must be addressed as it is strongly linked to political participation and yet remains an important divider in political participation. Political participation and migrant representation politically enable the migrants to equally participate in the formation and adoption of important political decisions in their new homeland. By way of different formal and informal modes of cooperation migrants can actively represent and promote their interests. These modes are also necessary for migrants' adequate integration and assimilation to the new environment. Slovenia is ranked average among EU members in the field of political participation, while in the field of political involvement Slovenia stands out negatively. Although changes in political rights have been minimal in the last few years, there have been some, which shows that we have begun to be aware of the importance of migrants not only from economic point of view but also from the point of view of their involvement in the democratic processes of the host country.

Key words: migrant, political participation, citizenship, political involvement.

Kazalo

1	UVOD.....	7
2	METODOLOŠKI OKVIR.....	8
	2.1 RAZISKOVALNI CILJI IN HIPOTEZE.....	8
	2.2 UPORABLJENA METODOLOGIJA.....	8
	2.3 STRUKTURA DIPLOMSKEGA DELA.....	9
3	OSNOVNI KONCEPTI.....	10
	3.1 DRŽAVLJANSTVO.....	10
	3.2 POLITIČNA PARTICIPACIJA.....	12
4	KONCEPT MIGRACIJ.....	14
	4.1 DEFINICIJA POJMA.....	14
	4.2 TUJEC.....	15
5	KRONOLOŠKI PREGLED MIGRACIJSKIH TOKOV V SLOVENIJI.....	16
6	IZKLJUČEVANJE IN DISKRIMINACIJA MIGRANTOV V SLOVENIJI.....	20
7	POLITIČNA INTEGRACIJA IN PARTICIPACIJA MIGRANTOV.....	21
	7.1 POLITIČNA INTEGRACIJA MIGRANTOV.....	21
	7.2 POLITIČNA PARTICIPACIJA MIGRANTOV.....	22
	7.3 POMEMBNI DOKUMENTI NA PODROČJU EU.....	23
	7.4 INDIKATORJI POLITIČNE PARTICIPACIJE MIGRANTOV.....	25
8	POLITIČNA PARTICIPACIJA MIGRANTOV V SLOVENIJI.....	27
	8.1 MIPEX INDEKS (Migrant Integration Policy Indeks).....	27
	8.2 NAČINI POLITIČNE PARTICIPACIJE MIGRANTOV V SLOVENIJI.....	28
	8.3 UKREPI ZA INTEGRACIJO MIGRANTOV V SLOVENIJI.....	31
9	ZAKLJUČEK.....	34

Seznam uporabljenih kratic

EU Evropska Unija

OECD Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj

BIH Bosna in Hercegovina

ZRJ Zvezna republika Jugoslavija

1 UVOD

V diplomskem delu opisujem in proučujem politično participacijo migrantov ter njihovo integracijo v politično okolje, saj so prav oni pogosto izključeni iz formalnih oblik politične participacije. V neformalnih oblikah političnega udejstvovanja včasih še naletimo na besedo tujec, imigrant, priseljensec ali državljan tretje države, pri formalnih oblikah pa se moramo že kar potruditi, da bi našli to poimenovanje.

Za potrebe diplomskega dela sem se posvetila predvsem migrantom, ki že nekaj let živijo v Sloveniji in še niso pridobili državljanstva, še posebej bo moje delo temeljilo na migrantih iz tretjih držav. Zaradi primerjave bom omenila tudi politično participacijo migrantov iz EU, čeprav za njih zaradi koncepta Evropskega državljanstva veljajo drugačni pogoji, oziroma se za njih termin tujec uporablja v drugačnem kontekstu.

Problem, s katerim sem se soočala ob pisanju diplomske naloge, je predvsem njen obseg. Področje politične participacije migrantov je namreč relativno širok pojem, ki je povezan z mnogimi drugimi indici, kot so na primer integracija migrantov, migrantska politika, socialno ekonomski vidik migrantov, njihov pravno formalni status, vključevanje in izključevanje migrantov, državljanstvo, nacionalizem, rasizem, ksenofobija in še bi lahko naštevala. Za potrebe diplomske naloge sem ta področja le delno osvetlila, ravno toliko, da sem razgrnila ozadje koncepta politične participacije migrantov.

2 METODOLOŠKI OKVIR

2.1 RAZISKOVALNI CILJI IN HIPOTEZE

Ob pisanju diplomske naloge me bo zanimalo, kakšni ukrepi so potrebni, da bi migranti oziroma tujci imeli enake možnosti za politično participacijo v okviru liberalno demokratične ureditve. Na podlagi analize tega področja v Sloveniji si bom zastavila raziskovalni cilj – kako lahko migranti izražajo svoje želje in interese predvsem na političnem področju? V diplomskem delu se bom posvetila tudi primerom dobrih praks na področju političnega udejstvovanja in participacije migrantov v Sloveniji ter vprašanju, kako in na kakšen način s praksami, ki se ukvarjajo s tem področjem, zmanjšujemo težave, ki jih imajo migranti v Sloveniji.

Za odgovor na zastavljene hipoteze bom analizirala trenutno stanje v Sloveniji na področju politične participacije. Osredotočila se bom predvsem na zastavljeno hipotezo - v Sloveniji se po vstopu v Evropsko unijo povečuje obseg pravic migrantov pri politični participaciji. Prav tako bom skozi celotno analizo poskušala odgovoriti še na dve zastavljene hipotezi in sicer - migranti imajo pravico do ustanovitve politične stranke, ter migranti lahko volijo na vseh ravneh. Posvetila se bom tudi vprašanju, katere politične svoboščine so jim poleg omenjenih še dostopne. Tekom diplomskega dela bom te hipoteze skušala potrditi in po drugi strani ugotoviti, zakaj in na kakšen način moje zastavljene hipoteze ne držijo.

Nenazadnje bom skozi to celotno analizo poskušala odgovoriti še na eno zastavljeno hipotezo - v Sloveniji migracijsko problematiko problematiziramo zgolj z vidika pravno-formalnega statusa migrantov, zanemarja pa se vprašanje izpostavljenosti različnim oblikam diskriminacije in izključevanj. Zakaj je temu tako? Kakšne in kolikšne spremembe so potrebne, da bi vključili še vprašanje diskriminacije?

2.2 UPORABLJENA METODOLOGIJA

V diplomskem delu se bom predvsem posluževala analize sekundarnih virov in tako skušala predstaviti problematiko politične participacije na primeru migrantov v Sloveniji.

Na samem začetku bom uporabila konceptualno analizo, saj bom najprej razčlenila in orisala osnovne pojme. Na kratko bom pregledala tudi preteklost dogajanja na področju migracijskih tokov v Sloveniji, zato bom uporabila tudi historično metodo. Deskriptivno metodo kot postopek opisovanja dejstev, procesov in pojavov pa bom uporabila za teoretični del diplomskega dela. S pomočjo deskriptivne metode bom lahko razložila ključne probleme in pojme. Sem spada predvsem stanje v Sloveniji na področju politične participacije in političnega udejstvovanja za migrante. Z analizo primera pa bom skušala podrobneje prikazati delovanje organizacij za pomoč migrantom oziroma tujcem na področju njihove politične in predvsem socialno ekonomske integracije v Sloveniji.

2.3 STRUKTURA DIPLOMSKEGA DELA

Diplomska naloga bo poleg uvoda in zaključka zgrajena iz sedmih delov. V prvem delu diplomske naloge bom podrobno opisala in predstavila namen in cilje svojega raziskovanja, razdelala raziskovalno vprašanje in predstavila metodološki načrt.

V drugem delu bom na kratko predstavila osnovne koncepte, kot sta politična participacija in državljanstvo. Kasneje se bom podrobneje posvetila konceptu migracij ter pojmov znotraj tega koncepta, kot sta pojem migrant in tujec. Nato bom naredila kratek zgodovinski pregled migracijskih tokov v Sloveniji po drugi svetovni vojni do danes. Na kratko bom tudi orisala področje diskriminacije in izključevanja migrantov.

Za diplomsko delo je zelo pomemben naslednji del, in sicer politična participacija in integracija migrantov, predvsem v Sloveniji. Pri analizi tega področja si bom pomagala z MIPEX indeksom.

V zadnjem delu pa bom analizirala dobre prakse na področju politične integracije migrantov, sintetizirala napisano ter ovrgla oz. potrdila zastavljene hipoteze.

3 OSNOVNI KONCEPTI

3.1 DRŽAVLJANSTVO

Za analizo in preverjanje hipotez se bom na začetku diplomske naloge posvetila razlagi osnovnih konceptov, in sicer koncepta državljanstva ter politične participacije.

Na podlagi opredeljevanja nacionalnih držav lahko koncept državljanstva razumemo kot status oziroma članstvo v nacionalni skupnosti. Zaradi te opredelitve pa migranti veljajo za nedržavljanke oziroma nečlane, za katere pravice iz socialnega državljanstva vedno veljajo le v omejenem obsegu (Pajnik 2010, 14).

Za priseljence iz tretjih držav veljajo znotraj schengenskih meja veliko strožji pogoji. Priselitev in pridobitev pravic za stalno bivanje je možna na podlagi zaposlitve samo znotraj strokovnega področja kvalifikacij prosilca. Druga možnost priselitve v države EU je možna na podlagi uveljavljanja pravic iz družinskega združevanja. Tretja možnost priseljevanja iz tretjih držav pa je pravica do azila, pravica beguncev do začasnega zatočišča ali pridobitev bivanja iz humanitarnih razlogov. Za vse te oblike priseljevanja pa veljajo časovne omejitve od 3 do 10 let pri uveljavljanju pravic stalnega bivanja (Verlič Christensen 2002, 37–38).

Pogoji pridobitve državljanstva po naturalizaciji se zaostrijejo v večini držav in na različne načine. Tujci državljanstvo v državah EU lahko pridobijo po načelu naturalizacije in nacionalnih zakonodajah, ki se zelo razlikujejo med državami EU, navadno pa se državljanstvo pridobi po več kot 10 letih bivanja. Za državljanstvo v državah EU lahko priseljenci iz tretjih držav zaprosijo po preteku stalnega bivanja v državi od 7 do 10 let, postopek pa lahko traja zelo dolgo (Verlič Christensen 2002, 42).

Po petih letih neprekinjenega prebivanja v Sloveniji na podlagi dovoljenja za začasno prebivanje lahko tujec pridobi dovoljenje za stalno prebivanje, na podlagi katerega pridobi pravice, ki so na večini področij primerljive s pravicami slovenskih državljanov (Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve 2012, 5).

Pridobitev in urejanje državljanstva v Republiki Sloveniji ureja Zakon o državljanstvu Republike Slovenije. V tretjem členu opredeljuje, da se državljanstvo lahko pridobi po rodu, z

rojstvom na območju Republike Slovenije, z naturalizacijo, kar pomeni s sprejemom v državljanstvo na podlagi prošnje, in po mednarodni pogodbi ¹.

V diplomski nalogi se bom osredotočila predvsem na čas, preden tujec pridobi državljanstvo. Vseeno pa se mi zdi pomembno, da omenim, kako poteka pridobitev državljanstva z naturalizacijo, saj nedržavljanji oziroma tujci pogosto pridobijo državljanstvo na tak način. Način pridobitve slovenskega državljanstva z naturalizacijo izhaja iz volje posameznika, ki jo izrazi z vložitvijo vloge.

Z naturalizacijo lahko pridobi državljanstvo Republike Slovenije oseba, ki prosi za državljanstvo Republike Slovenije, če izpolnjuje naslednje pogoje:

- 1. da je dopolnila 18 let;*
- 2. da ima odpust iz dosedanjega državljanstva ali da izkaže, da ga bo dobila, če bo sprejeta v državljanstvo Republike Slovenije;*
- 3. da dejansko živi v Sloveniji 10 let, od tega neprekinjeno zadnjih 5 let pred vložitvijo prošnje;*
- 4. da ima zagotovljeno stanovanje in da ima zagotovljen trajen vir preživljanja najmanj v višini, ki omogoča materialno in socialno varnost;*
- 5. da obvlada slovenski jezik v taki meri, da se lahko sporazumeva z okoljem;*
- 6. da ni bila v državi, katere državljan je, ali v Sloveniji obsojena na zaporno kazen, daljšo od enega leta, za kaznivo dejanje, za katero se storilec preganja po uradni dolžnosti, če je to dejanje kaznivo tako po predpisih njene države kot tudi po predpisih Republike Slovenije;*
- 7. da ji ni bila izrečena prepoved prebivanja v Republiki Sloveniji;*
- 8. da njen sprejem v državljanstvo Republike Slovenije ne predstavlja nevarnosti za javni red, varnost ali obrambo države².*

¹ Zakon o državljanstvu (Ur. l. RS 24/2007)

² 10. Člen omenjenega zakona

V Sloveniji kot novi nacionalni državi je bil del procesa oblikovanja nove (nacionalne) države tudi proces razločevanja med državljani in 'nedržavljeni', kar je predvsem pomembno z vidika identitete in (državljskih) pravic prizadetih (Hafner – Fink 2005, 448).

Za Medvedovo koncept državljanstva vsebuje dve dimenziji: univerzalno in izključujočo dimenzijo. Pri izključujoči dimenziji je državljanstvo status članstva v državi in kot tak skoraj vedno restriktiven, priznan le njenim članom. Državljski status je kot zakonita ločitev znotraj politične skupnosti, torej je neka »notranja« meja, ki loči polne člane od tistih ljudi, ki sicer bivajo na državnem ozemlju, a niso formalno priznani kot polni člani (Medved 2005, 463).

Ideja državljanstva, če jo razumemo kot etiko participacije, vključuje poleg dolžnosti tudi pravice, ki pa predpostavljajo sprejetje skupnih vrednot. Povedano drugače, težišče državljanstva ni toliko na formalnem članstvu ali pripadnosti politični družbi, temveč na skupnih izkušnjah, kulturnem sobivanju (multikulturalizmu), akumuliranju kognitivnih spoznanj, ki vsi skupaj utrjujejo usposobljenost državljanov za njihovo aktivno življenje v dani politični skupnosti (Rizman 2011, 31).

Kot pravi Medvedova, je državljanstvo močno povezano s politično participacijo, in tudi v Sloveniji državljanstvo ostaja pomembna ločnica pri politični participaciji, čeprav so tudi nedržavljanom dodeljene nekatere politične pravice, ki jih pridobijo na podlagi zakonitega prebivališča in človekovih pravic. Najpomembnejši korak k politični integraciji je vsekakor sprejem oseb v državljanstvo države, v katero so se preselili ali se v njej rodili kot otroci priseljencev, saj očitno lahko le tako koristijo svoje možnosti enakopravno z drugimi člani politične skupnosti – z volitvami (Medved 2005, 484).

3.2 POLITIČNA PARTICIPACIJA

Verba in Nie (Verba in Nie v Brezovšek in drugi 2007, 98) definirata koncept politične participacije kot legalne aktivnosti civilnih državljanov, ki se trudijo vplivati na izbor članov vlade in posledično vplivati na njihove aktivnosti. Po Lavtarju je politična participacija

prizadevanje običajnih ljudi v katerem koli političnem sistemu, da vplivajo na delovanje vladajočih (Lavtar 2007, 12).

Della Portejeva v svojem delu "Temelji politične znanosti" uporabi Rushevo definicijo, ki je opredelil politično participacijo kot »vključenost posameznika v politični sistem na različnih ravneh dejavnosti, segajočih od popolnega nezanimanja do zasedanja politične funkcije« (Rush v Della Porte 2003, 64). Izraz politična participacija zajema zelo različna ravnanja. Vse od volitev do aktivnega delovanja v neki stranki ter od razpravljanja o politiki do ustvarjanja organiziranega pritiska (Sani v Della Porte 2003, 64).

Politično participacijo je mogoče razdeliti v dve veliki skupini: na formalno (oblike, ki so določene z zakonom in za oblast obvezujoče) in neformalno participacijo (prebivalci se sami odločijo kakšno obliko participacije bodo uporabili). Prav tako je mogoče vrste politične participacije ločiti tudi na konvencionalne in nekonvencionalne, pri čemer se nekonvencionalna loči od konvencionalne po uporabi moči in prisile. K nekonvencionalni politični participaciji spadajo močnejša dejanja, kot so protesti, demonstracije ter tudi nemiri, umori ali oborožene revolucije (Lavtar 2007, 13–15).

Pri moji analizi pa mi bo predvsem ustrezala delitev na elektorsko in neelektorsko obliko politične participacije, ki jo je priredila in uredila Kejžarjeva. Med elektorske načine politične participacije spadajo volitve na vseh ravneh, se pravi na lokalni, regionalni in nacionalni. K neelektorskim oblikam pa prištevamo politične svoboščine, svobodo združevanja in posvetovalna telesa (Kejžar 2009, 11).

Politično participacijo lahko na nek način razumemo tudi kot obliko komuniciranja, v kateri običajno državljani s svojimi dejanji posredujejo določenim instancam določena sporočila. Vendar je treba na tem mestu omeniti nujno dvosmernost tega procesa, saj morajo biti tudi državljani deležni sporočil, s pomočjo katerih si ustvarijo podobo razmer, na podlagi katere presojujejo. Participacija je tako neizbežno povezana z obveščenoostjo. Slednja pa lahko poteka prek množičnih medijev, izobraževalnega sistema, neformalnih skupin ali pa kako drugače (Toš in Bernik 2002, 69).

4 KONCEPT MIGRACIJ

4.1 DEFINICIJA POJMA

Obstaja več različnih definicij pojma migracije, vendar pa se vse definicije ujemajo v eni točki, to je v geografskem razumevanj pojma migracije, za katero je zelo pomemben pretok ljudi v fizičnem prostoru, na neki razdalji, s ciljem relativne trajnosti novega prebivališča (Mesić 2002, 246).

Definicija, ki jo je podala mednarodna organizacija OECD, pravi, da so migracije dogodki oziroma selitve posameznikov med različnimi vrstami okolja ali med nacionalnimi enotami, migrant pa je človek, ki živi v državi oziroma okolju, v katerem ni rojen (OECD v Verlič Christensen 2002, 18).

Migracija je oblika človeške mobilnosti, ki vključuje prečkanje teritorialnih mej in prevzemanje prebivališča v drugi občini, regiji ali državi. Meje občin in provinc so ponavadi znotraj demokratičnih držav odprte. Prosto notranje gibanje je danes zasnovano ne samo na pravici državljana ampak kot človekova pravica. Ko so bili enkrat sprejeti v državo, imajo imigranti enako pravico kot avtohtoni državljani, da se prosto gibljejo in iščejo boljše priložnosti. To je moderna liberalna norma, ki je manjkala v prejšnjih režimih in še vedno ni polno spoštovana v sodobnih družbah (Bauböck 2006, 17).

Trenutno v državah Evropske unije živijo več kot 3 milijoni migrantov, ki ne prihajajo iz držav članic EU. Dandanes sta pojma migracija in azil med najpomembnejšimi temami, s katerimi se soočajo članice EU. To so eni izmed največjih izzivov Evropske unije v 21. stoletju: odkriti načine za razvoj in formulacijo pravih in poštenih politik, ki zadevajo begunce in iskalce azila (Gallagher v Turton in Gonzales 2003, 29).

Prav gotovo sta glavna vzroka, ki spodbujata ljudi v preseljevanje, ekonomska nuja in ekonomski dobiček. Identiteta migranta se je bolj ali manj utrdila v podobo »poceni« delavca, saj so migranti za delodajalca vedno pomenili poceni delovno silo na tržišču (Medica in Lukič 2011, 10).

4.2 TUJEC

Najpomembnejša ovira, s katero se morajo imigranti oziroma tujci soočiti in jo premagati, je »nacionalistična konstrukcija tujca«. Za nacionalno državo je pomembno ločevanje na tujce, ki so ravnokar prečkali mejo, ter tiste tujce, ki bivajo znotraj državnega ozemlja že dolgo časa. Slednjim lahko nacionalna država prizna poseben status in jih uvršča v pravno kategorijo manjšin. Vendar takšna kategorizacija ne pomeni nujno tudi priznavanja posebnih pravic ali zaščite. V Sloveniji sta z ustavo priznani dve manjšinski skupnosti, in sicer italijanska in madžarska manjšinska skupnost (Kralj 2008, 141–143).

Meje so nevidne linije nacionalnih držav, ki tako odpirajo kot tudi zapirajo poti. Meje nikoli niso popolnoma odprte in tudi ne popolnoma zaprte, vendar pa so pogosto zelo selektivne. Težava se pojavlja tudi pri definiranju državljana in tujca (Medica in Lukič 2011, 14).

V Sloveniji delimo priseljence v dve skupini z različnim statusom. V prvi skupini so tisti, ki imajo slovensko državljanstvo, v drugi skupini pa tisti, ki ga nimajo. Slednji se potem delijo še na priseljence s stalnim bivališčem in tiste z začasnim. Priseljencev, ki nimajo slovenskega državljanstva, je v Sloveniji v primerjavi z drugimi državami Evropske unije razmeroma malo (Bešter 2003, 106). Za potrebe diplomske naloge se bom posvetila predvsem drugi skupini, se pravi priseljencem, ki državljanstva nimajo, saj so tisti priseljenci, ki slovensko državljanstvo imajo, glede pravic in dolžnosti popolnoma izenačeni z ostalimi državljani Republike Slovenije.

5 KRONOLOŠKI PREGLED MIGRACIJSKIH TOKOV V SLOVENIJI

Obseg priseljencev se je glede na predhodna obdobja v zadnjih petnajstih letih globalno gledano povečal v vseh migracijskih tokovih, prvo mesto z najvišjimi relativnimi prirastki priseljencev glede na število prebivalcev pa so prevzele države zahodne Evrope. Tudi Italija, Portugalska, Španija in Grčija, ki so še v 70. letih 20. stoletja same veljale za izseljenske države, so zdaj postale cilj številnih emigrantov iz držav Magreba in Afrike nasploh. Izrazito se je povečal emigracijski tok iz srednje in vzhodne Azije, prav tako usmerjen v razvite države EU. Hkrati uveljavljanje načela prostega pretoka ljudi ni več zožano le na zadovoljevanje potreb trgov delovne sile nacionalnih okolij, kar odpira vrsto novih problemov, med drugim visoko stopnjo brezposelnosti priseljencev in tudi domačih aktivnih prebivalcev v vseh imigracijskih državah (Verlič - Christensen 2002, 18–23).

V zadnjih desetletjih postajajo migracijski tokovi vse bolj globalizirani in diferencirani. Značilnosti mednarodnih migracijskih tokov se spreminjajo tako kvantitativno kot tudi kvalitativno, spreminjajo se v vzrokih za migracije in v etnični sestavi migrantov. Mednarodni migracijski tokovi povečujejo etnično in nacionalno raznolikost prebivalstva, s tem pa spreminjajo demografsko strukturo velike večine t.i. razvitih držav. To velja tudi za države Evropske unije in vse bolj tudi za Slovenijo (Kralj 2008, 144).

Po 2. svetovni vojni in vse do osamosvojitve so bile zelo pogoste migracije znotraj nekdanje Jugoslavije. Do 80. let prejšnjega stoletja je šlo v glavnem za ekonomske selitve, ki so močno spremenile nacionalno strukturo Jugoslavije. Notranje selitve naj bi po nekaterih podatkih zajele kar 9 odstotkov vsega v Jugoslaviji rojenega prebivalstva (Medica in Lukič 2011, 32).

Imigracija brezposelnih delavcev ter drugi strokovnjakov, kot so zdravniki in inženirji, v bolj razvite republike (mednje spada tudi Slovenija) ali celo v zahodne države ni bila ravno izbira ampak nujnost (Zukin 2008, 255).

Za boljše razumevanje konceptov je nujno, da na tem mestu na kratko opišem potek priseljevanja na območje Slovenije vse od časa 2. svetovne vojne do danes.

Obdobja priseljevanja:

Konec 2. svetovne vojne–1953

V obdobju po drugi svetovni vojni je bilo za Slovenijo značilno predvsem odseljevanje, večina priseljenega neslovenskega prebivalstva pa so bili častniki in drugi uslužbenci jugoslovanske vojske ter člani njihovih družin (Komac 2007, 69–99).

1953–1960

Za kasnejše obdobje, predvsem za pozna petdeseta leta, velja, da se prične tridesetletno ekonomsko priseljevanje v Slovenijo in vključitev BiH v migracijske tokove proti Sloveniji (prav tam).

V letu 1957 je Slovenija prvič v zgodovini postala imigracijska družba, kar pomeni, da število priseljenih prebivalcev presega število odseljenih.

Vzroki za priseljevanje v Slovenijo so bili izrazito ekonomski, saj je bila Republika Slovenija industrijsko najbolj razvita in je potrebovala veliko delovne sile. Na začetku so zato prevladovali predvsem moški priseljenci, delež žensk se je povečal mnogo kasneje (Urad RS za makroekonomske analize in razvoj 2008, 75).

1960–1970

Šestdeseta leta prejšnjega stoletja pomenijo začetek priseljevanja Albancev, saj je v tem obdobju v povečane migracijske tokove vstopilo Kosovo. Prav tako je veliko priseljencev prihajalo iz Bosanske Krajine, Bosanske Posavine ter vzhodne in južne Srbije (Komac 2007, 69–99).

1971–1980

Za to obdobje je značilno najbolj intenzivno priseljevanje v Slovenijo v njeni zgodovini. Najpomembnejša vzroka za ta porast sta zagon gospodarstva po končani prvi gospodarski reformi v Jugoslaviji ter s tem izboljšanje življenjskega standarda in pa prva naftna kriza, ki je povzročila začetek omejevanja priseljevanja v države Zahodne Evrope. Število Srbov v Republiki Sloveniji se je v tem času celo podvojilo (prav tam).

1981-1990

V zadnjem desetletju pred slovensko osamosvojitvijo so se začeli selitveni tokovi iz drugih republik nekdanje Jugoslavije počasi umirjati. Prelomno leto je bilo 1988, ko so se relativno hitro začele zaostroovati razmere na trgu dela ob sočasnem razpadanju enotnega jugoslovanskega trga. Takrat se je začelo tudi obdobje velikih političnih sprememb na območju nekdanje Jugoslavije, močna etnična homogenizacija prebivalstva v posameznih republikah, naraščanje nacionalizmov vseh vrst ter prvi medetnični spopadi. Tu se je tudi zaključilo tri desetletja dolgo obdobje primarnega ekonomskega priseljevanja v Slovenijo (prav tam).

1991-2001

Po letu 1991 se je Slovenija soočila z nekaterimi novimi oblikami priseljevanja, vendar je njena migracijska problematika še vedno ostala najbolj povezana z nekdanjo Jugoslavijo. Pomembni migracijski procesi, ki so se zgodili v tem obdobju, so prisilne migracije z območij nekdanje Jugoslavije, kjer je prišlo do vojnih spopadov, in sodobna tajska ekonomska migracija "gastarbajterskega" tipa z najmanj razvitih območij bivše Jugoslavije. Na tem mestu je potrebno omeniti še ilegalne migracije državljanov ZRJ, BiH in Makedonije ter številnih azijskih držav, ki so izkoristili Slovenijo kot prehodno območje na poti v države EU, zato so pogosto zlorabljali liberalno slovensko azilno politiko in ob prijettu vložili prošnjo za azil (prav tam).

2002-2006

Po osamosvojitvi so se slovenske meje začele zapirati in ostali smo bolj ali manj izoliran otok sredi vojn, beguncev, politik imigracije in predvsem politike zapiranja evropskih dežel do doseljencev. Med priseljenci iz republik bivše Jugoslavije so kot tujci ostali predvsem ljudje, ki si niso pravočasno uredili dokumentov in sprejeli slovenskega državljanstva (Verlič Christensen 2002, 176).

V nasprotju s pričakovanju se delež priseljencev iz držav nekdanje Jugoslavije po vstopu Slovenije v EU ni zmanjšal. Ta delež se je nekoliko zmanjšal le v letu 2005 zaradi uvedbe kvot za zaposlovanje tujcev iz tretjih držav. Verjetno gre to zmanjševanje povezovati tudi z

birokratskimi preprekami oziroma pridobitvami ustreznih dovoljenj, ki jih nedržavljeni EU potrebujejo za vstop in bivanje v Sloveniji (Komac 2007, 69–99).

Širitev Evropske unije je prinesla nova razmejevanja proti vzhodu in jugu. »Pod pritiski globalizacije, pod katerimi se "evropska identiteta", nadnacionalnost in ustavnost EU začnejo utrjevati po načelu razločevanja "od" drugih, vzhodnjakov, južnjakov, Balkancev ipd., se politike izključevanja z udejanjanja na globalni ravni prenašajo na lokalno raven« (Pajnik in Zavratnik Zimic 2003, 6).

6 IZKLJUČEVANJE IN DISKRIMINACIJA MIGRANTOV V SLOVENIJI

Pomemben vidik pri obravnavanju migrantske problematike predstavljata tudi diskriminacija in izključevanje migrantov. Migrante se izključuje iz javnega življenja in posledično se jim zmanjšujejo tudi možnosti političnega sodelovanja in udejstvovanja.

Migranti se v svojih novih domovinah največkrat znajdejo v stigmatiziranem in legalno "praznem" prostoru, prav tako so tudi vse pogosteje socialno izločeni iz novega in izkoreninjeni iz starega družbenega okolja (Verlič Christensen 2002, 9).

Kot ugotavlja Verlič-Christensenova, nacionalizmi dejansko generirajo diskriminacijo in rasizem prav na področju migracij, v odnosu do tujcev iz tretjih držav. Večinoma so vse evropske države čutile negativne reakcije javnosti do imigracijskega vprašanja (Verlič Christensen 2002, 183).

Priseljenci že ob samem prihodu v drugo državo naletijo na ovire, kot so pomanjkljivo znanje jezika, nezdružljive razlike v kulturi in religiji ter nepriznavanje drugje pridobljene izobrazbe. Tovrstne težave se še dodatno zaostrijo ob soočenju s številnimi predsodki v razmeroma vedno bolj zaprtih lokalnih okoljih in z njihovimi institucijami (Verlič Christensen 2002, 103).

Dandanes morajo državne meje ostajati relativno odprte ali vsaj porozne, da bi omogočile pretok kapitala, delovne sile, komunikacij in (določenih) kulturnih praks, na drugi strani pa se dnevno dograjujejo in utrjujejo – pred tujci. Globalni tokovi mednarodnih migracij predstavljajo nove izzive, s katerimi se soočajo nacionalne države ter njihove imaginarne in realne meje, institucionalne politike in ureditve ter percepcije identificiranja in razmejevanja med "nami" in "njimi" (Kralj 2008, 155). Aparat nacionalne države zaznava dve vrsti tujcev, in sicer tiste, ki so ravnokar prečkali mejo, in tiste, ki bivajo znotraj nacionalnega teritorija že dlje (Kralj 2008, 142–143). »Čeprav definiranje meja ne poteka samo na etnično/rasno/kulturnih merilih, se "tujost" uporablja kot družbeni označevalec in mehanizem diferenciacije, v biopolitičnem diskurzu pa "tujci" kot individuumi postanejo poenoteni v maso in kategorizirani v kolektivnih označevalcih kot so "(ilegalni) migranti", "azilanti", "prebežniki" in podobno« (prav tam).

7 POLITIČNA INTEGRACIJA IN PARTICIPACIJA MIGRANTOV

7.1 POLITIČNA INTEGRACIJA MIGRANTOV

Martiniello pravi, da politična integracija v širšem smislu vsebuje štiri dimenzije. Prva dimenzija se nanaša na pravice imigrantov, ki so pridobljene s strani gostujoče družbe. Nekateri pravijo, da več kot dobijo političnih pravic, bolje so integrirani. Druga dimenzija je njihova identifikacija z gostujočo družbo. Tretja se nanaša na imigrantovo sprejetje demokratičnih norm in vrednosti, ki so pogosto predstavljene kot pomemben faktor za politično integracijo. Zadnja dimenzija pa je imigrantska politična integracija, ki vključuje politično participacijo, mobilizacijo in reprezentacijo (Martiniello 2006, 84).

Za razumevanje načinov in poti, s katerimi imigranti in njihovi otroci gradijo življenja v novih skupnostih, moramo razumeti integracijo kot nekaj več kot samo enosmerno asimilacijo. Integracija je sedaj razumljena kot trajna obojestranska interakcija med imigranti in družbo, v katero so bili sprejeti, ki lahko traja več generacij (Turton in Gonzales 2003, 34).

Politike, ki izboljšujejo socialno in kulturno integracijo skupin migrantov, bodo imele pozitiven vpliv tudi na njihovo politično integracijo. Združitev družine in javno dobro sta dve politični areni, kjer vlada oblikuje pogoje za politično integracijo. Politična participacija pa ni odvisna samo od socialno ekonomskega položaja posameznika v skupini, ampak je odvisna tudi od notranje strukture manjšinske skupnosti in njene interakcije z avtohtonim prebivalstvom. Participacija v civilni družbi pripravi migrante za politično participacijo in jim pomaga pri procesu oblikovanja politik. Empirične raziskave kažejo, da se stopnja glasovanja migrantov zvišuje sorazmerno s članstvom migrantskih skupin v združenjih in društvih kot so cerkve, športni klubi, sindikati ipd. Formalni in neformalni svetovalni mehanizmi javne politike so pomembni instrumenti za politično integracijo in ustvarjajo razmerja zaupanja med javno administracijo in predstavniki migrantskih skupin. Za uspešno participacijo se morajo migranti spoznati z jezikom in političnimi institucijami. Istočasno pa se morajo avtohtoni prebivalci naučiti in zavedati sprememb ter izzivov, ki jih prinašajo migranti. Vse to je pomembna naloga za javne šole, množične medije in sosedska združenja, katerih cilj je bojevati se proti rasizmu in ksenofobičnemu vedenju in oblikovati skupno identiteto

državljanstva, ki je bolj vključujoča kot tradicionalne nacionalne identitete avtohtonih prebivalcev (Aleinikoff in Klusmeyer 2002, 57–58).

7.2 POLITIČNA PARTICIPACIJA MIGRANTOV

Politična participacija in predstavninstvo migrantov v političnem aspektu migrantom omogočata, da v svoji novi domovini enakopravno sodelujejo pri oblikovanju in sprejemanju pomembnih političnih odločitev. Preko različnih formalnih in neformalnih oblik sodelovanja lahko aktivno predstavljajo in uveljavljajo svoje interese. S spodbujanjem politične participacije država sprejemnica sporoča priseljenim tujim državljanom, da so enakopravni del njene družbe (Kejžar 2009, 119).

V državah množičnega priseljevanja se je vedno več gostujočih tujih delavcev s procesi oblikovanja in združevanja družine preoblikovalo v stalno naselitev te populacije. Demokracija številnih evropskih držav se je znašla pred nelagodno situacijo. Velik del odraslega stalnega prebivalstva je ostajal izključen iz političnega življenja in predstavninstva. Edini razlog za to izključenost je bil, da so tujci. Treba je omeniti, da ta izključenost ni vedno pomenila, da so tujci v celoti izključeni iz vseh političnih oblik udejstvovanja oziroma da so tujci politično pasivni. Primeri politične aktivnosti tujcev so na primer protesti za izboljšanje življenjskega standarda priseljencev in prav taki protesti so privedli do truda zahodnoevropskih oblasti za izboljšanje političnih razmer tujcev oziroma priseljencev ter njihovo integracijo v javno življenje (Medved 2002, 30).

V večini Evropskih držav so bile politična mobilizacija, participacija in reprezentacija imigrantov ter njihovih potomcev teme, ki dolgo časa niso bile obravnavane kot pomembne ne v akademski in ne v politični sferi. Niso smeli biti politično aktivni, prav tako se od njih ni pričakovalo, da se vmešavajo v politične zadeve njihove države gostiteljice. Imeli so samo eno ekonomsko vlogo: delati in proizvajati. Vse to se je spremenilo predvsem v zadnjih petdesetih letih v večini evropskih držav, še posebej v tistih, ki so se soočile z večjim navalom migrantov. Delavci migranti so bili v Evropski literaturi označeni kot apolitični (Martiniello 2006, 83–85).

Danes si v Evropski uniji prizadevajo za sodelovanje tujcev v političnih zadevah nove države, predvsem velja splošno soglasje o tem, da bi morali imeti tujci možnost, da se njihov glas sliši

v javni debati in pri odločitvah, ki zadevajo splošne zadeve. Vendar pa istočasno obstaja strah v večini nacionalnih držav, da bodo politične aktivnosti tujih državljanov uvozile etnične in verske konflikte. Pojavlja se zaskrbljenost, da bi politična participacija tujcev povzročila probleme tako za zunanjo politiko države kot tudi za notranjo (Rossetti in Barbieri 2008, 18).

Idejo, da so migrantski delavci apolitični, so si delili tako marksisti kot ne-marksisti. Prva razlaga, ki so jo predstavili marksisti je bila delno pravilna, ampak je imela dve večji napaki. Prva napaka je, da pomembne politične participacije ne moremo zreducirati le na elektorsko participacijo. Tudi druge oblike participacije, kot so sindikati, združenja in skupnostne organizacije, je treba upoštevati, saj je veliko študij pokazalo, da so bili migranti vedno zelo aktivni v teh nekonvencionalnih tipih participacije. Druga napaka pa se pojavi pri obravnavanju migrantov zgolj kot delovno silo, katere življenje je pogojeno z makro ekonomskimi in makro socialnimi strukturami. Ravno zaradi tega je bilo zanimanje večine marksistov usmerjeno bolj v boje delavskega razreda kot pa v politično udejstvovanje migrantov.

Razlaga, ki so jo postavili ne-marksisti, pa je odražala kulturni in "starševski" pristop. Migranti naj ne bi bili tako kulturno razviti kot lokalni delavci in zato tudi manj politično aktivni. Ta interpretacija je problematična in tudi izpodbita z dejstvi. V mnogih primerih so bili migranti preganjani v svojih državah in so le tako ušli diktatorskim režimom.

Obe razlagi mirovanja migrantov nista povsem točni, saj so bili migranti vedno vpleteni v politiko obeh držav, se pravi države izvora in nove države. Nedavno pa so postali močno vpeti predvsem v mainstreamovske politične institucije (Martiniello 2006, 86–87).

7.3 POMEMBNI DOKUMENTI NA PODROČJU EU

Večina novih članic Evropske unije v srednji in vzhodni Evropi je že sprejela nekaj novih ukrepov za tuje državljanke, toda ne zaradi boljše imigrantske mobilizacije za politično reprezentacijo ampak kot odziv na pristop k Evropski uniji in na določbe Maastrichtskega sporazuma (Martiniello 2006, 103).

Mednarodni pravni dokumenti s področja človekovih pravic kot so Splošna deklaracija človekovih pravic, Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah ter Evropska konvencija o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah so ogromno pripomogli k preoblikovanju tradicionalnih načel. Vse to je utiralo pot procesu prevrednotenja političnih pravic tujcev. Absolutno prepoved političnih aktivnosti tujcev je nadomestila postopna širitev političnih pravic, kar pomeni, da imajo tujci v večini evropskih držav danes veliko političnih pravic, ki so nekdaj pripadale le državljanom. To so svoboda izražanja misli, govora, tiska in drugih oblik javnega obveščanja in izražanja, pravica do zbiranja in združevanja, pravica do javnega zborovanja, druženja in pravica do članstva v političnih strankah. Vendar pa imajo trenutno tujci samo v nekaterih državah volilno pravico na lokalni ravni (Medved 2002, 29). Kakšne volilne pravice imajo migranti v Sloveniji bom opredelila v naslednjem poglavju.

Na tem mestu je potrebno omeniti še enega najpomembnejših dokumentov na področju politične participacije tujcev. Svet Evrope je 5. Februarja 1992 podpisal Konvencijo o participaciji tujcev v javnem življenju na lokalni ravni oziroma Konvencijo participacije. Konvencija vsebuje splošna pravila o najbolj institucionaliziranih temah, povezanih s politično participacijo tujcev, kot so posvetovalna telesa in volilna pravica. Konvencija že v samem uvodu poudari, da morajo podpisnice te konvencije upoštevati, da je prebivanje tujcev na ozemlju evropskih držav stalna značilnost. Zaradi tega morajo države podpisnice upoštevati, da imajo tuji prebivalci na lokalni ravni v glavnem iste dolžnosti kot državljan. Zagotoviti morajo, da tuji prebivalci sodelujejo v življenju lokalne skupnosti in pri razvoju njene blaginje. Za doseg tega cilja morajo države podpisnice izboljšati njihove možnosti za njihovo sodelovanje pri lokalnih javnih zadevah (Konvencija o udeležbi tujcev v javnem življenju na lokalni ravni 1992).

Na evropskem nivoju je navedena konvencija edini dokument, ki nudi konkretne kriterije, saj zahteva, da glede na obseg pravic države podpisnice podelijo aktivne in pasivne volilne pravice na lokalni ravni ob pogoju petletnega zakonitega bivanja v državi sprejema. V času, ko je bila konvencija pripravljena, je bila volilna pravica že standard v tistih evropskih državah, ki so bile "pionirke" na tem področju³. Konvencija o participaciji tujcev v javnem življenju na lokalni ravni je glede na število podpisov in ratifikacij precej prezrta s strani

³ Te države so Irska, Finska, Danska, Nizozemska, Švedska in Norveška.

članic EU, vendar Geyer v svojem poročilu vseeno pohvali pozitiven korak Slovenije, ki je podpisala konvencijo novembra 2011 (Geyer 2007, 4–6).

Zaradi slabega odziva na to konvencijo je Svet Evrope tudi v svojih nadaljnjih dokumentih s tega področja pozival k ratifikaciji omenjene konvencije in uveljavitvi predlaganih standardov na področju lokalne politične participacije tujcev. Pomembno vlogo na področju politične participacije imigrantov ima tudi Kongres lokalnih in regionalnih oblasti, ki ga je prav tako ustanovil Svet Evrope⁴ (Geyer 2007, 2–6).

7.4 INDIKATORJI POLITIČNE PARTICIPACIJE MIGRANTOV

Oblike politične participacije imigrantov so odvisne od strukture političnih priložnosti v določeni družbi, ki so rezultat mehanizmov vključevanja – izključevanja države in njihovega političnega sistema. Martiniello deli politično participacijo imigrantov in njihovih potomcev na konvencionalno in nekonvencionalno.

Indikatorji konvencionalne politične participacije imigrantov:

- velika udeležba na volitvah je dober pokazatelj politične participacije,
- statistična reprezentacija imigrantov na volilnih lističih in na izvoljenih pozicijah,
- stopnja članstva v političnih strankah in aktivnost znotraj njih,
- ustanavljanje svoje politične stranke, ki temelji na verskih in etničnih agendah in tekmovati na volitvah,
- participacija v posvetovalnih telesih/institucijah, ki se ukvarjajo specifično le z etničnimi in imigrantskimi vprašanji.

Indikatorji nekonvencionalne politične participacije imigrantov:

- aktivnost v delavskih sindikatih kot član ali kot aktivist,

⁴ Kongres lokalnih in regionalnih oblasti je posvetovalno telo držav članic EU. Naloga kongresa je zastopati lokalne in regionalne oblasti ter izboljšati lokalno in regionalno demokracijo (The Congress of Local and Regional Authorities 1994).

- ustanovitev in članstvo v združenjih, nastalih na podlagi etničnih, rasnih, kulturnih, nacionalnih in religijskih oblikah,
- imigranti se lahko vključijo v različne interesne skupine in gibanja, nastalih na podlagi različnih interesov.

Seveda obstaja še mnogo drugih oblik politične participacije, ampak zgoraj našteje so najpomembnejše oblike političnega udejstvovanja v demokratični družbi (Martiniello 2006, 104–105).

8 POLITIČNA PARTICIPACIJA MIGRANTOV V SLOVENIJI

8.1 MIPEX INDEKS (Migrant Integration Policy Indeks)

Pomemben pokazatelj družbene in politične integracije je MIPEX indeks ali indeks politik integracije migrantov. Indeks pripravlja konzorcij petindvajsetih organizacij, ki jih vodita British Council in Migration Policy Group in meri politike za integracijo migrantov v petindvajsetih državah članicah EU in treh nečlanicah. Indeks pokriva šest političnih področij, ki oblikujejo migrantovo pot do polnega državljanstva. To so dostop do trga dela, združitve družine, prebivanje za daljši čas, politično udejstvovanje, pridobitev državljanstva in nediskriminacija (Niessen in drugi 2007, 2–3). V diplomski nalogi se bom osredotočila predvsem na področje političnega udejstvovanja.

MIPEX indeks kaže, da Slovenija skupaj s še štirimi državami od vseh 28 držav, ki sodelujejo pri merjenju politik za integracijo migrantov, omogoča migrantom najmanj političnih svoboščin. V indeksu je zapisano, da migranti v Sloveniji ne smejo ustanavljati političnih združenj, niti sodelovati v političnih strankah, razen v primeru, da so častni člani. Prav tako ne smejo sodelovati in kandidirati na volitvah, volijo pa lahko le na lokalnih volitvah in še to le v primeru, da v Sloveniji živijo vsaj že pet let. Migranti nimajo posvetovalnih teles niti na državnem nivoju niti na lokalnem. Posvetovalna telesa bi verjetno ogromno pripomogla k informiranju migrantov o vprašanjih, ki zadevajo njihova življenja. Tako pa, ugotavlja MIPEX, migranti spoznavajo svoje pravice le prek priložnostnih informacijskih dogodkov. Združenja migrantov oziroma bolje rečeno njihova društva prejemajo javna sredstva le za kulturne dejavnosti in pod pogojem, da zadovoljijo merila, ki jih določa država.

Na MIPEX indeksu Slovenija dosega povprečno število točk, razen na področju političnega udejstvovanja, ki je zelo šibko in kjer se Slovenija uvršča na peto najnižje mesto na seznamu držav MIPEX (Niessen in drugi 2007, 18–19).

8.2 NAČINI POLITIČNE PARTICIPACIJE MIGRANTOV V SLOVENIJI

Kot sem že omenila v prejšnjih poglavjih, bom načine politične participacije migrantov povzela po Kejžarjevi, in sicer jih bom delila na elektorske in neelektorske (Kejžar 2009, 11).

a) ELEKTORSKE

Pod elektorsko politično participacijo spada volilna pravica na vseh ravneh.

Eno temeljnih načel demokracije, ki bi moralo veljati v vsaki demokratični družbi, je da bi morali vsi odločati o vsem. Noben posameznik, ki mora spoštovati zakone določene države, ne bi smel biti izločen iz političnega procesa odločanja. Možnost sodelovanja v političnem procesu in možnost vplivanja na sprejemanje političnih odločitev naj bi seveda veljala tudi za imigrante, ki so že dalj časa prisotni v neki družbi. Najvplivnejša oblika politične participacije je udeležba na volitvah kot kandidat ali pa kot volivec. Tako obliko participacije države zagotavljajo z liberalizacijo politik državljanstva, ki omogoča lažji dostop do državljanstva večjemu številu priseljencev/tujcev in pa s širitvijo volilne pravice na določene kategorije tujcev (Aleinikoff in Klusmeyer 2002, 58).

VOLILNA PRAVICA NA LOKALNI RAVNI

Medvedova ima dva argumenta za dajanje prednosti lokalni volilni pravici pred nacionalno. Prvi argument je, da tudi tujci postanejo člani lokalne skupnosti zaradi svojega prebivanja v tej skupnosti prav tako kot nominalni državljani. Se pravi, da pravica do aktivne udeležbe izhaja iz prebivanja v tej skupnosti in ne iz nominalnega državljanstva. Kot drugi argument pa navaja, da so v nasprotju z nacionalnimi državami lokalne skupnosti odprte za vsakogar, kar pomeni, da lokalna politična demokracija ne deluje v pogojih omejene ozemeljske suverenosti. Vse to pa nakazuje, da občine niso le lokalne enote države ampak samostojne posebne politične skupnosti (Medved 2002, 31).

Državljanstvo Evropske Unije ter aktivna in pasivna volilna pravica na občinskih volitvah je državljanom Evropske unije, ki prebivajo v drugih državah članicah, priznana po Pogodbi o Evropski uniji (Medved 2002, 35).

V Zakonu o volitvah na lokalni ravni je v 5. členu zapisano, da ima pravico voliti in biti voljen za člana občinskega sveta vsak državljan Republike Slovenije ter vsak državljan članice Evropske unije, ki ima v Sloveniji stalno prebivališče. V naslednjem odstavku pa je zapisano, da imajo pravico voliti člana občinskega sveta tudi tujci, ki imajo stalno prebivališče v Republiki Sloveniji⁵

Na podlagi zapisanega sem ugotovila, da imajo tujci, ki imajo stalno bivališče v Sloveniji, pravico voliti člana občinskega sveta, ne morejo pa kandidirati in biti izvoljeni v občinski svet. Pogoj za sodelovanje na volitvah je stalno prebivališče. V Zakonu o tujcih pa je določeno, komu se lahko izda dovoljenje za stalno prebivanje. »Dovoljenje za stalno prebivanje se lahko izda tujcu, ki pet let neprekinjeno zakonito prebiva v Republiki Sloveniji na podlagi dovoljenja za začasno prebivanje ali potrdila o vloženi prošnji za podaljšanje ali izdajo nadaljnega dovoljenja za začasno prebivanje in ki izpolnjuje druge pogoje za izdajo dovoljenja, določene s tem zakonom«. ⁶

VOLITVE NA NACIONALNI RAVNI – VOLITVE V DRŽAVNI ZBOR

V Zakonu o volitvah v državni zbor je v 7. členu zapisano, da ima pravico voliti in biti voljen za poslanca državljan Republike Slovenije⁷

Če posplošimo, nedržavljeni oziroma tujci (v mojem primeru imigranti) nimajo pravici voliti na nacionalni oziroma državni ravni, niti nimajo pravice do kandidature v državni zbor.

b) NEELEKTORSKE

Med neelektorske oblike politične participacije štejemo politične svoboščine, svobodo združevanja in posvetovalna telesa.

⁵ 5. Člen Zakona o lokalnih volitvah (Ur.l. RS 94/2007)

⁶ Zakon o tujcih (Ur.l. RS 50/2011)

⁷ 7. Člen Zakona o volitvah v državni zbor (Ur.l. RS 54/2007)

POLITIČNE STRANKE

Ena izmed najpomembnejših oblik neelektorske participacije oziroma oblik pri pravici do združevanja je prav gotovo ustanovitev politične stranke ter pravica do članstva v njej. Aleinkoff in Klusmeyer ugotavljata, da se v nekaterih državah pojavljajo dvomi o taki obliki neposrednega sodelovanja tujcev v političnih odločitvah, ker bi takšne aktivnosti lahko vodile k uvozu nasilnih etničnih konfliktov iz izvorne države imigrantov. Vendar pa avtorja navajata kar nekaj argumentov proti tej trditvi. Prvič, pogojevanje uživanja pravic do ustanovitve in članstva v politični stranki s statusom državljanstvom je brez pomena, saj prisotnost etničnih konfliktov ni odvisna od državljanskega statusa migrantov. Drugič, zagovarjanje argumenta, da je članstvo v nacionalnih parlamentih in kandidatura na nacionalnih volitvah rezervirano le za državljane, se zdi neutemeljeno v primeru članstva v političnih strankah, saj to ni javna funkcija. Delovanje v politični stranki omogoča migrantom izražanje svojih političnih stališč in zahtev, saj s takim delovanjem sodelujejo v političnem dialogu. (Aleinkoff in Klusmeyer 43–44).

Delovanje migrantov v političnih strankah je prepovedano tudi v Sloveniji. V Zakonu o političnih strankah je zapisano, da lahko stranko ustanovijo polnoletni državljani in državljanke Republike Slovenije. V 7. členu omenjenega zakona lahko zasledimo, da tujec oziroma tujka ne more postati član/članica stranke, postane pa lahko častni član stranke, če tako določa statut stranke. Včlanitev tujca v stranko je prekršek, kar določa 28. člen Zakona o političnih strankah, kjer piše, da se tisto stranko, ki v nasprotju z določbo 7. člena tega zakona, včlani tujca v stranko, kaznuje. Predpisana globa znaša med 4.150 in 20.850 euri.

Seveda pa lahko postane članica oziroma član stranke državljanka oziroma državljan države članice Evropske unije, ki mu je v Republiki Sloveniji z zakonom priznana volilna pravica⁸.

DRUGE OBLIKE POLITIČNE PARTICIPACIJE

Politične svoboščine, kot so svoboda do izražanja, svoboda mirnega zbiranja in zborovanja, svoboda združevanja v različne organizacije, so bile nekoč rezervirane izključno za

⁸ Zakon o političnih strankah (Ur. l. RS 100/2005)

državljanke, danes pa spadajo v sklop univerzalnih človekovih pravic, do katerih so upravičeni vsi posamezniki, ne glede na njihov državljski status. Navedene politične svoboščine so tudi prvi in nujni pogoj za politično udejstvovanje in integracijo imigrantov v novih gostujočih državah (Kejžar 2008, 134). Takšna združenja veliko pripomorejo k ustrežnejšemu zastopanju interesov imigrantov, saj jih ne predstavljajo zgolj organizacije, ki so ustanovljene z namenom promoviranja interesov imigrantov, temveč jih vodijo predstavniki večinske populacije (Aleinikoff in Klusmeyer 2002, 45).

Na tem mestu bi povzela Kejžarjevo, ki pravi, da Slovenija spada med države, ki so bolj liberalne. To razlaga s tem, da je že prejšnji Zakon o društvih dovoljeval ustanavljanje in članstvo tujcem s stalnim prebivališčem, nov Zakon o društvih iz leta 2006 pa odpravlja še pogoj bivanja (Kejžar 2008, 135).

8.3 UKREPI ZA INTEGRACIJO MIGRANTOV V SLOVENIJI

V prejšnjem poglavju sem opisala in orisala nekaj primerov (ne)sodelovanja oziroma (ne)udejstvovanja migrantov v političnem aspektu Slovenije. Kot sem ugotovila, razmere v Sloveniji še zdaleč niso idealne. V tem sklopu pa bom naštela in na kratko opisala nekaj dobrih praks v Sloveniji, s katerimi se izboljšujejo življenjske razmere migrantov.

a) Strategija ekonomskih migracij za obdobje od 2010 do 2020

Slovenija se bo kmalu pridružila drugim evropskim državam, saj se bo morala soočiti s pomanjkanjem delovne sile zaradi staranja aktivnega dela prebivalstva. Zaradi pomanjkanja delovne sile na slovenskem trgu se bo ta primanjkljaj še nadalje pokrival z delavci iz tretjih držav (Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve 2012, 1–4).

Strategija ekonomskih migracij se osredotoča predvsem na državljane tretjih držav, ki v Slovenijo prihajajo zaradi zaposlitve, oziroma se osredotoča na ekonomske delovne migrante. Zlasti veliko pozornosti pa namenja tudi tujcem, ki v Slovenijo prihajajo zaradi študija, usposabljanja in raziskovalnega dela. Strategija se posveča integracijskemu procesu delavcev

iz tretjih držav na področju socialnih in ekonomskih pravic, predvsem na področju dela in zaposlovanja (prav tam).

Najpomembnejši cilji Strategije ekonomskih migracij za obdobje 2010 do 2020 so ukrepi in smernice za zagotavljanje priseljevanja, ki bo blažilo neskladja na trgu dela, spodbujanje priseljevanja v Slovenijo in pa zagotavljanje pridobivanja izkušenj slovenske delovne sile v tujini ter zmanjševanje bega možganov (prav tam).

Dokument med drugim predlaga tudi dolgoročno naravnan pristop k oblikovanju integracijskih politik ter vzpostavitev institucionalnega okolja, ki bo zagotavljalo učinkovito in kakovostno sodelovanje državnih organov s civilno sfero družbe in z lokalnimi oblastmi (Medved 2010, 38).

b) Sosvet za integracijo tujcev

V Sloveniji je v letu 2008 začel delovati Sosvet za integracijo tujcev.

V svetu sodelujejo predstavniki različnih ministrstev in nevladnih organizacij, naloge Sveta za integracijo tujcev pa so:

- *podajanje mnenj in priporočil k nacionalnim programom, pomembnim za integracijo tujcev,*
- *podajanje mnenj in priporočil ter sodelovanje v postopkih priprave zakonov in drugih predpisov, ki vplivajo na področje integracije tujcev,*
- *spremljanje izvajanja integracijskih ukrepov,*
- *analiziranje stanja ter poročanje Vladi Republike Slovenije (Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve 2012, 46–47).*

c) Info točka za tujce

Zavod za zaposlovanje RS je leta 2010 v središču Ljubljane odprl Info točko za tujce, ki jo je Slovenija tako nujno potrebovala. Tu so tujcem oziroma migrantom dostopne vse informacije o zaposlovanju, izobraževanju in usposabljanju ter življenju tujcev v Sloveniji. Projekt Spodbujanje zaposlovanja, izobraževanja in socialne vključenosti delavcev migrantov in

njihovih družinskih članov, katerega del je tudi Info točka za tujce, je pripravilo ministrstvo za notranje zadeve (Pavlin 2010).

Skoraj hkrati z Info točko pa je bilo vzpostavljeno tudi spletno mesto www.infotujci.si, kjer so v šestih tujih jezikih dostopne vse pomembne informacije od vstopa do bivanja v Sloveniji. Tujci na tem spletnem naslovu med drugim dobijo informacije o šolanju, socialnem in zdravstvenem zavarovanju, informacije o slovenski zgodovini, kulturi in državni ureditvi, informacije o programih učenja tujega jezika, ter informacije o društvih in organizacijah, ki izvajajo programe vključevanja (Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve 2012, 46).

9 ZAKLJUČEK

Prav gotovo se zdi, da se po vstopu Slovenije v EU leta 2004 zadeve na področju migrantske politike močno spreminjajo. Vendar moramo tu vzeti v obzir, da se spremembe dogajajo le za državljane članic EU, saj tako narekujejo direktive Evropske Unije. Za državljane tretjih držav pa so spremembe v zadnjih letih relativno malenkostne.

Geyer ugotavlja, da področje participacije tujcev v gostujočih državah na področju EU kaže napredek, vendar je ta napredek zelo počasen. Na to kaže predvsem primer volilne pravice na lokalnem nivoju, kjer opaža zelo malo napredka, na področju volilne pravice na nacionalni ravni pa napredka sploh ni zaznati. Države podeljujejo različen obseg političnih pravic različnim kategorijam tujcev, pravice pogojujejo z različnimi omejitvami, v nekaterih evropskih državah pa nadaljnji razvoj na področju političnih pravic otežujejo ustavne ovire (Geyer 2007, 11).

Slovenija je bila med novo pridruženimi članicami med prvimi podpisnicami Konvencije o udeležbi tujcev v javnem življenju na lokalni ravni. A kot kaže tudi Slovenija sledi trendu ostalih Evropskih držav (z izjemo nekaterih) – podpis konvencije še ne pomeni, da jo države tudi upoštevajo oziroma v celoti prakticirajo. V konvenciji je zapisano, da morajo države podpisnice upoštevati, da imajo tuji prebivalci na lokalni ravni v glavnem iste dolžnosti kot državljani in da morajo tuji prebivalci sodelovati v življenju lokalne skupnosti. Na primeru Slovenije je neupoštevanje te konvencije dobro vidno, saj so volilne pravice migrantom v Sloveniji zagotovljene le v majhnem obsegu. Migranti tretjih držav lahko volijo le na lokalni ravni, na nacionalni pa ne. Prav tako tudi ni možna njihova kandidatura na volitvah. Za nedostopnost volilne pravice na nacionalni ravni je kriv predvsem strah pred vmešavanjem tujih državljanov v procese državnega odločanja ter strah pred konflikti tako v zunanji kot notranji politiki.

Migrantom je onemogočen dostop tudi do političnih strank. Zagrožena je celo visoka globa za vse kršitelje, ki včlanijo tujca. Članstvo v političnih strankah bi bil za migrante nadvse pomemben vidik političnega udejstvovanja, saj bi lažje predstavili svoja stališča in svoje strahove v demokratični družbi.

Politične svoboščine, kot je ustanavljanje društev, se zdijo za migrante v Sloveniji veliko bolj dostopne, kar kaže tudi sprememba zakona v prid migrantom. V bistvu je to edini formalni način sodelovanja in soustvarjanja v političnem procesu. Čeprav so spremembe na področju političnih pravic v zadnjih letih minimalne, pa vendarle so, kar kaže, da smo se začeli poleg ekonomskega pomena migrantov zavedati tudi vpliva njihovega sodelovanja na demokratične procese države gostiteljice.

Vse moje ugotovitve dobro ponazarja Indeks politik integracije migrantov, ki kaže, da se Slovenija med državami EU na področju politične participacije uvršča v povprečje, močno pa izstopa področje političnega udejstvovanja, ki je zelo šibko. Slovenija nima posvetovalnih teles ne na nacionalnem in ne na lokalnem nivoju. Posvetovalna telesa bi najverjetneje ogromno prispevala k reševanju migrantskih vprašanj, ne samo na političnem področju, ampak tudi na drugih področjih, ki so pomembna za migrantovo ustrezno integracijo in asimilacijo.

Tako kot v mnogih Evropskih državah je tudi v Sloveniji predpostavka "večinske" družbe in nekaterih političnih elit, da so migranti le začasni prebivalci in da so migracije le začasni pojav (Medved 2010, 41–42).

Prav tako večina raziskovalcev in nevladnih organizacij svojo kritičnost glede integracijske politike usmerja in izraža bolj v etičnih kot v pragmatičnih argumentih. Posledici poudarka na etičnih idealih solidarnosti in človečnosti pa sta po mnenju Medvedove dve. Prva posledica se kaže v tem, da se upravičenost priseljevanja na teh argumentih v primerjavi s pomisleki o varnosti ali kulturni identiteti kmalu izkaže za vprašljivo. Osredotočenost na dolžnosti solidarnosti in dobroteljnosti pa je v mnogih pogledih preveč omejena le na kratkoročno pomoč, kar pa je druga posledica. Kratkoročna pomoč sicer lajša stisko in trpljenje migrantov, vendar pa ne obravnava dolgoročnejših potreb po učinkovitih pravnih pravicah migrantov in njihovi integraciji (Medved 2010, 40).

Na tem mestu naj omenim, da gre pohvala predvsem novim praksam v Sloveniji na področju migrantske integracije, ki se trudijo olajšati življenje migrantov in jim na nek način pomagajo prebroditi težke korake v novo življenje v novi državi, vendar, kot pravi Medvedova, je ta pomoč in solidarnost le kratkoročen pojav.

Za vpeljavo dolgoročnih rešitev, predvsem na področju socialnih, ekonomskih in pravnih pravic, ki bi pripomogle k boljši integraciji migrantov, pa je med drugim potrebno spremeniti tudi slovensko mentaliteto.

Beštrova pravi, da vsi integracijski ukrepi ne bodo dali zadovoljivih rezultatov, če ne bomo razmišljali tudi o tem, kako celotno družbo pripraviti do tega, da bo bolj odprta do drugih in drugačnih ter, da bo znala sprejemati in spoštovati kulturne razlike med ljudmi (Bešter 2003, 116).

Drolc v svojem članku omenja, da naj bi "Slovenska kultura" predstavljala neko stalnost, uravnoteženost, "kultura" migrantov pa neko spremembo oziroma nekaj kar lahko trenutno stanje spravi iz ravnotežja in ga nujno poslabša (Drolc 2003, 162).

Taka slovenska mentaliteta se je pokazala v vsej svoji razsežnosti že v zgodovini, ko smo bili Slovenci še del Jugoslavije, in se danes v nekaterih primerih še stopnjuje. Tudi Medvedova opredeli Slovenijo kot »državo, ki je v procesu političnega toka, kjer ni soglasja o konceptu politične skupnosti in še manj o vključevanju migrantov«. Slovenski pristop k vključevanju migrantov v mnogih pogledih primerja s politiko držav gostujočih delavcev pred nekaj desetletji (Medved 2010, 41).

Kot ugotavlja Hafner - Fink v raziskovalnem poročilu iz leta 2005, anketne raziskave kažejo, da spada Slovenija na ravni mednarodnih primerjav v skupino nekdanjih socialističnih oziroma vzhodnoevropskih držav, saj raziskave kažejo višjo raven ksenofobije in etnične distance ter predsodkov kot v zahodnoevropskih državah. Ugotavljajo, da gre verjetno tukaj za učinek prehoda, saj je v vzhodnoevropskih državah prehod iz socializma namreč prinesel tudi močnejši poudarek nacionalni zavesti, hkrati pa je prehod prinesel tudi večja tveganja in negotovosti, ki se kažejo prav v odklonilnem odnosu do tujcev (Hafner – Fink 2005, 449).

Vse dokler bo slovenska družba na takem nivoju in ne bo šla v korak z državami, ki so na področju migrantske politike in integracije mnogo bolj liberalne, bo boj za politično vključenost migrantov ne le boj za njihov status in pravice ampak predvsem politični boj. Ta boj se nanaša na novo opredelitev konceptov, ki bodo definirali naše skupno življenje v sodobnih družbah, in to so koncepti državljanstva, politične participacije, demokracije in tudi sam koncept politike (Bezjak 2012, 31).

Naj za konec povzamem Medvedovo: »Vprašanja družbene integracije v najširšem pomenu te besedne zveze ter vprašanja, ki se tičejo vključevanja migrantov, so prav vprašanja o tem, kakšno politično skupnost želimo imeti ter kakšno pravno in socialno državo želimo razvijati« (Medved 2010, 41–42).

10 LITERATURA

1. Aleinikoff, Alexander T. in Douglas Klusmeyer. 2002. *Citizenship Policies for an Age of Migration*. Washington D.C.: Carnegie Endowment for International Peace.
2. Bauböck, Rainer, ur. 2006. *Migrations and Citizenship: Legal Status, Rights and Political Participation*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
3. Bešter, Romana. 2003. Politike vključevanja priseljencev v večinsko družbo. V *Migracije-globalizacija-Evropska unija*, ur. Mojca Pajnik in Simona Zavratnik Zimic, 83–125. Ljubljana: Mirovni inštitut.
4. Bezjak, Simona. 2012. Globalizacija državljanstva: vpliv globalnih migracij na formacijo koncepta. *Dve domovini* (35): 21-33.
5. Brezovšek, Marjan, Haček Miro in Milan Zver. 2007. *Democratic praxis in Slovenia*. Plzen, Češka Republika: Aleš Čenek Publishing in West Bohemia University, Fakulteta Filozofska.
6. Della Porta, Donatella. 2003. *Temelji politične znanosti*. Ljubljana: Založba Sophia.
7. Drolc, Aleš. 2003. Imigranti med Evropsko migracijsko politiko in posebnostmi prostora. V *Migracije-globalizacija-Evropska unija*, ur. Mojca Pajnik in Simona Zavratnik Zimic, 147–167. Ljubljana: Mirovni inštitut.
8. Hafner Fink, Mitja. 2005. Državljanstvo, (nacionalna) identiteta ter integracija »priseljencev«. V *Percepcije slovenske integracijske politike: zaključno poročilo*, ur. Miran Komac in Mojca Medvešek, 423–453. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica. Dostopno prek: http://www.inv.si/DocDir/Publikacije-PDF/2005/Percepcije_2005_2ponatis.pdf (30. avgust 2012).

9. Geyer, Florian. 2007. *Trends in the EU-27 Regarding Participation of Third-Country Nationals in the Host Country's Political Life*. Dostopno prek: http://www.libertysecurity.org/IMG/pdf_EST17153.pdf (10. september 2012).
10. Kejžar, Barbara. 2009. Različne oblike politične participacije imigrantov v članicah Evropske unije. *Razprave in gradivo* (59). Dostopno prek: <http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-88EYDUG3/4ca664f4-0fe2-40e8-9d8a-fb951d549171/PDF> (23. avgust 2012).
11. Komac, Miran, ur. 2007. *Priseljenci: Študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.
12. *Konvencija o udeležbi tujcev v javnem življenju na lokalni ravni*. 1992. Dostopno prek: http://www.svetevrope.si/sl/dokumenti_in_publicacije/konvencije/144/index.html (1. september 2012).
13. Kralj, Ana. 2008. *Nepovabljeni: Globalizacija, nacionalizem in migracije*. Koper: Založba Annales.
14. Kubat, Daniel, ur. 1993. *The politics of migration policies: Settlement and intergration the first world Into the 1990s*. New York: Center for Migration Studies.
15. Martiniello, Marco. 2006. Political participation, mobilisation and representation of immigrants and their offspring in Europe. V *Migrations and Citizenship: Legal Status, Rights and Political Participation*, ur. Rainer, Bauböck, 83–106. Amsterdam: Amsterdam University Press.
16. Medica, Karmen in Goran Lukič. 2011. *Migrantski circulus vitiosus: delovne in življenske razmere migrantov v Sloveniji*. Koper: Založba Annales.
17. Medved, Felicita. 2002. Volilna pravica tujcev s stalnim prebivališčem kot prispevek integraciji in lokalni samoupravi. *Razprave in gradivo* (40): 22-40.

18. --- 2005. Politična integracija državljanstvo, politična participacija in reprezentacija. V *Percepcije slovenske integracijske politike: zaključno poročilo*, ur. Miran Komac in Mojca Medvešek, 453–559. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.
19. --- 2010. Slovenska politika integracije – »Od prvih do tretjih državljanov«. V *Državljeni tretjih držav ali tretjerazredni državljani*, ur. Mojca Medvešek in Romana Bešter, 20–47. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
20. Mesić, Milan. 2002. *Međunarodne migracije: tokovi i teorije*. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica.
21. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve. 2012. *Strategija za ekonomske migracije za obdobje od 2010-2020*. Dostopno prek: http://www.mdds.gov.si/fileadmin/mdds.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/Strategija_ekonomskih_migracij-2010-2020.pdf (3. september 2012).
22. Niessen, Jan, Thomas Huddleston in Laura Citron. 2007. *Migrant Integration Policy Index*. Bruselj: British Council, Migration Policy Group.
23. Pajnik, Mojca in Simona Zavratnik Zimic. 2003a. Predgovor: Med globalnim in lokalnim v sodobnih migracijah. V *Migracije-globalizacija-Evropska unija*, ur. Mojca Pajnik in Simona Zavratnik Zimic, 5–15. Ljubljana: Mirovni inštitut.
24. --- ur. 2003b. *Migracije-globalizacija-Evropska unija*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
25. Pajnik, Mojca. 2010. Socialno državljanstvo, migracije in trg dela. V *Migranti v Sloveniji – med integracijo in alienacijo*, ur. Karmen Medica, Goran Lukič in Milan Bufon, 13–37. Koper: Založba Annales.
26. Pavlin, Barbara. 2010. Vse informacije za delo in življenje na enem mestu. *Times.si*, 14. december. Dostopno prek: <http://www.times.si/slovenija/vse-informacije-za-delo-in-zivljenje-na-enem-mestu--d3285fd4ec-713f35f645.html> (1. september 2012).

27. Rizman, Rudi. 2011. Izzivi državljanstva v času globalizacije: od klasičnega koncepta do etike participacije. V *Nov(o) državljan(stvo)*, ur. Cirila Toplak in Žiga Vodovnik, 25–47. Ljubljana: Sophia.
28. Rossetti, Chiara in Marzio Barbieri, ur. 2008. *Izzivi in priložnosti na območjih ERLAIM-a*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/ewsi/UDRW/images/items/doc1_7030_854526400.pdf (2. september 2012).
29. Svet Evrope. 2012. *The Congress of Local and Regional Authorities*. Dostopno prek: http://www.coe.int/t/congress/presentation/default_en.asp?mytabsmenu=1 (2. september 2012).
30. Toš, Niko in Ivan Bernik, ur. 2002. *Demokracija v Sloveniji: Prvo desetletje*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.
31. Turton, David in Julia Gonzales ur. 2003. *Immigration in Europe: Issues, Policies and Case Studies*. Bilbao: University of Deusto.
32. Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj. 2008. *Socialni razgledi – Mobilnost*. Dostopno prek: http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/socrazgledi/2008/SR_mobilnost1.pdf (24. avgust 2012).
33. Verlič – Christensen, Barbara. 2002. *Evropa v precepu med svobodo in omejitvami migracij*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.
34. *Zakon o državljanstvu (ZDRS-UPB2)*. Ur. l. RS 24/2007. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200724&stevilka=1211> (24. avgust 2012).
35. *Zakon o političnih strankah (ZPolS-UPB1)*. Ur. l. RS 100/2005. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2005100&stevilka=4345> (26. avgust 2012).
36. *Zakon o lokalnih volitvah (ZLV-UPB3)*. Ur. l. RS 94/2007. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200794&stevilka=4693> (26. avgust 2012).

37. *Zakon o volitvah v državni zbor (ZVDZ-UPB1)*. Ur. l. RS 109/2006. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2006109&stevilka=4648> (26. avgust 2012).
38. *Zakon o tujcih (ZTuj-2)*. Ur.l. RS 50/2011. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=201150&stevilka=2360> (25. avgust 2012).
39. Zukin, Sharon. 2008. *Beyond Marx and Tito: Theory and practice in Yugoslav Socialism*. New York: Cambridge University press.